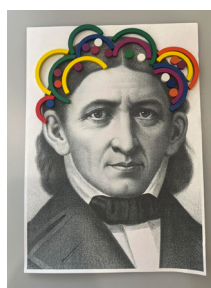

Powrót do korzeni – renesans pedagogiki freblowskiej

KAROLINA BORKIEWICZ

Pedagogika freblowska to hasło, które coraz częściej pojawia się podczas rozmów dotyczących nurtów pracy z małym dzieckiem. Zapewne wiele osób nie spotkało się z założeniami tej pedagogiki i nie wie, jakie są jej źródła. Dlatego początkowo mogą podchodzić z dystansem i obawami. Często nas, nauczycieli, przytłaczają nowości rynkowe, jesteśmy osaczani propozycjami i ofertami udoskonalenia naszej pracy. Jednak warto przypomnieć i podkreślić, że to właśnie Friedrich Froebel jest ojcem edukacji małego dziecka. Rozpoczynając pracę czy też sam proces poznania pedagogiki freblowskiej, niewątpliwie trzeba zacząć od uświadomienia sobie, jak wielkie znaczenie dla współczesnego charakteru naszej pracy ma osoba Friedricha Froebela. To, że współcześnie zajmujemy się wychowywaniem małych dzieci, jest jego zasługą. Dlatego chciałabym przybliżyć i przedstawić sylwetkę Friedricha Froebela jako twórcy znanej na całym świecie myśli pedagogicznej oraz niestrudzonego propagatora idei prawa dziecka do wychowania i harmonijnego życia w rodzinie.

Fotografia 1. Friedrich Froebel
Źródło: zasoby własne

Friedrich Froebel to niemiecki pedagog, praktyk i teoretyk żyjący w latach 1772-1852. Był twórcą teorii wychowania przedszkolnego w duchu humanistycznym. Stworzył nowy typ placówki edukacyjnej dla najmłodszych, zwany ogródkiem dziecięcym (*Kindergarten*). Froebel był wizjonerem, którego nazwisko i działania pozostają w dużej mierze nieznanymi i niedocenianymi, a wiele z tego, co zainicjował, do dzisiaj pozostaje nowatorskie¹.

Główne założenie pedagogiczne Froebela to wychowanie dzieci na *samodzielnych, myślących i wolnych ludzi*. Froebel wyznacza przy tym kierunek naszej pracy pedagogicznej i zobowiązuje nas do podejmowania wszelkich starań, aby każde dziecko

¹ S. Kustosz, *Friedrich Froebel – życie, edukacja, inspiracja*, Lublin 2020.

POWRÓT DO KORZENI – RENEANS PEDAGOGIKI FROEBLSKIEJ

mogło się rozwijać w jak najlepszych warunkach. Pedagogika froebelska to system edukacji małych dzieci oparty na zabawie i swobodnej aktywności dzieci. Nurt pedagogiczny, zapoczątkowany przez Froebła, jest do dziś wykorzystywany z powodzeniem na całym świecie².

Na czym polega fenomen tej pedagogiki? Przede wszystkim jest ona skoncentrowana na dziecku, na jego potrzebach i możliwościach. Jest to oczywiste, a jednak okazuje się, że w pędzie świata najprostsze założenia znów muszą być przywoływane dla dobra oraz prawidłowego rozwoju naszych dzieci. Pedagogika froebelska nie narzuca z góry ustalonej formy działań, ale dostosowuje się do możliwości rozwojowych dzieci. Dlatego jej pierwszym założeniem jest szacunek dla dziecka i jego indywidualności, podkreślanie, że każde dziecko jest kimś innym, rozwija się na swój jedyny i niepowtarzalny sposób. Wychowawca nie przyspiesza tego rozwoju, daje dziecku czas i przestrzeń na samodzielne odkrywanie świata.

umiejętności potrzebne w późniejszym dorosłym życiu. Właśnie podczas dzieciństwa w trakcie swobodnej i organizowanej zabawy dziecko ma zdobyć jak najwięcej doświadczeń, eksplorując otaczającą go rzeczywistość.

Ważnym punktem w założeniach Froebła oraz jego życiorysie jest to, że był miłośnikiem przyrody (pracował m.in. w leśnictwie). Uważał, że dzieci powinny rozwijać się jak roślina, a wychowawca jest ogrodnikiem, który o nie dba i stwarza optymalne warunki do rozwoju. Ogródki dziecięce, które stworzył jako pierwowzór naszego współczesnego przedszkola, opierały swoją aktywność na korzystaniu z tego, co nam daje natura. Dziecko powinno spędzać jak najwięcej czasu na świeżym powietrzu, korzystając z najprostszych przedmiotów, takich jak kamień, drewno, oraz z innych rzeczy, które może znaleźć wokół siebie. Przyroda ma uczyć właściwej relacji ze światem zewnętrznym oraz budować związki człowieka z naturą. Codzienny kontakt ze światem przyrody umożliwi odkrywanie zasad panujących w świecie³.

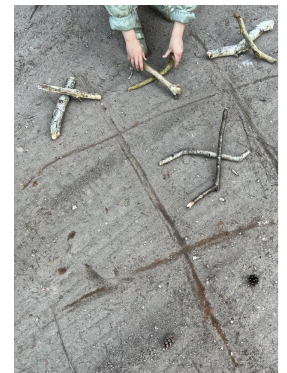
Fotografia 2.

Fotografia 3.

Fotografia 4.

Fotografia 5.

Froebel oparł swój system na zabawie jako najważniejszym działaniu wpływającym na rozwój dziecka. Dzieci powinny uczyć się poprzez zabawę – to jedno z najważniejszych założeń pedagoga, które najlepiej obrazuje jego podejście i kierunek działań wychowawczych. To zabawa we wczesnym wieku szkolnym jest przygotowaniem do kolejnych etapów, to właśnie zabawa kształci najważniejsze

Fotografia 2. Poznawanie jednostek miar w praktyce

Fotografia 3. Zabawy ruchowe w terenie, poznanie układu nut na pięciolinii

Fotografia 4. Malowanie wodą

Fotografia 5. Gra w kółko i krzyżyk z użyciem darów natury

Źródło: zasoby własne

² B. Bilewicz-Kuźnia, *Dar zabawy. Metodyka i propozycje zajęć z dziećmi według założeń pedagogicznych Froebła*, Lublin 2014.

³ F. Froebel, *The Education of Man*, New York 1908.

KAROLINA BORKIEWICZ

Dzieci i zegarki nie mogą być stale nakręcane. Trzeba im też dać czas na chodzenie. Ta znana myśl Froebela często pojawia się w kontekście jego pedagogiki. Właśnie ona pokazuje, jak ważne jest dawanie dzieciom czasu na swobodną zabawę, według ich pomysłu i planu. Często bywa tak, że grafik przedszkolaka i ucznia wypełniony jest ogromną ilością zajęć dodatkowych oraz różnych weekendowych atrakcji. Podobna sytuacja widoczna jest w przedszkolach: w harmonogramie dnia zaraz po zajęciach głównych pojawiają się różne zajęcia rozwijające zainteresowania. I w ten sposób plan kilkulatka czy też ucznia jest napięty aż po same brzegi. Wynika to trochę z tego, że my, dorośli, żyjemy w błędnym przeświadczeniu, iż musimy zapewnić naszym dzieciom atrakcje i zorganizować czas co do minuty. A powracając do słów Froebela: jedyne, co musimy, to dać sobie spokój z nieustannym nadzorem i kierowaniem, a pozwolić na nudę oraz zabawę.

Dziecko, bawiąc się, wcale nie marnuje czasu, właśnie wówczas rozwija wyobraźnię, kreatywność, relacje społeczne i wiele, wiele innych obszarów. Dzisiejsze tempo życia, ciągła bieganina, nieustanny brak czasu i natłok informacji pozbawiły ludzi spokoju, co udziela się również najmłodszym. Współczesne dzieci są przytłoczone ilością bodźców, ciężko im czasem znaleźć chwilę, w której nie są pod nadzorem czy ostrzałem informacji i poleceń. Ich układ nerwowy jest przeciążony, czego skutki często mogą być zauważalne w ich zachowaniu oraz w trudnościach, które pojawiają się w procesie edukacyjnym. Założeniem pedagogiki freblowskiej jest stworzenie takich sytuacji, które pozwolą dziecku jak najlepiej korzystać ze swobodnej zabawy i dzięki temu funkcjonować w przestrzeni, która je wyciszy i da im radość⁴.

Friedrich Froebel przede wszystkim wychodzi na przeciw naturalnym potrzebom dziecka: eksperymentowaniu, doświadczaniu, eksplorowaniu i szukania radości w odkrywaniu świata. Kładzie ogromny nacisk na samodzielność w działaniu. Wykazuje, że nie należy stale organizować dzieciom każdej chwili dnia, wyznaczając im ciągle zadania, dając ćwiczenia, stymulować ich umysł – bo dzieci potrzebują czasu „na chodzenie”.

To właśnie ten czas, bez grafiku i nadzoru, może spowodować najlepsze efekty w rozwoju dziecka, ukazać, jak pięknie, w harmonijny sposób rozwija się jego umysł i osobowość.

Pedagogika Froebela postrzega rolę nauczyciela, rodzica, dorosłego jako tego, który zapewnia dziecku odpowiednie warunki do swobodnej zabawy w sali oraz w plenerze, zachęca dziecko do działania, rozwoju i ekspresji. Froebel zwrócił również uwagę na to, co małe dziecko ma w swoim zasięgu. Uważał, że w pierwszych latach życia powinno ono mieć dostęp do zabawek, które będą pozytywnie wpływać na jego rozwój.

Fotografia 6. Zabawy z Darem 1 integrujące grupę
Źródło: zasoby własne

⁴ B. Bilewicz-Kuźnia, S. Kustos, K. Matek, *Program Wychowania Przedszkolnego Dar Zabawy*, Froebel.pl, Lublin 2017.

POWRÓT DO KORZENI – RENEANS PEDAGOGIKI FROEBLOWSKIEJ

Dlatego istotnym elementem pedagogiki Froebela są DARY. A czym one są? Dary, czyli materiały, które mają postać wnetnianych pićteczek oraz zestawów drewnianych klocków w kształcie sześciątów, walców, graniastostupów, a także mozaiki, patyczki, pierścienie i punkty. Służą dzieciom do zabaw percepcyjno-manipulacyjnych, badawczych oraz umożliwiają rozwój zdolności artystycznych. Dzieci podejmują z ich wykorzystaniem zabawy badawcze, tematyczne i konstrukcyjne, poznają świat matematyki, tworzą ornamenty itp. Wymienionym aktywnościom towarzyszy śpiew, ruch oraz słuchanie literatury. Można je wykorzystywać do ćwiczeń umysłowych i twórczych. Dary we współczesnej odświeżonej to spuścizna po Froebelu oraz jego następcach. Ich zbiór w przedszkolu daje dzieciom i nauczycielom wiele możliwości do podejmowania różnych aktywności, które przynoszą ogromne korzyści całościowemu rozwojowi dziecka.

Fotografia 7. Zestaw Darów
Źródło: zasoby własne

Dary są podstawą do rozwijania funkcji symbolicznej. Zamiast gotowych obrazów prezentujemy dzieciom symbole, np. zieloną pićteczkę zamiast smoka, prostą konstrukcję z drewnianych sześciątów zamiast domu czy zamku. Upraszczając formę, skłaniamy dzieci do rozwoju wyobraźni, języka, pamięci, odtwarzania własnych doświadczeń, jednocześnie angażujemy emocje. Dary stanowią podłoże do realizowania całej podstawy

Fotografia 8. Odtwarzanie wzorów o różnej tematyce według kart z Eduwzory – autorka publikacji K. Borkiewicz
Źródło: zasoby własne

programowej – rozwijania wiedzy o świecie, przedmiotach, ludziach. Są doskonałym materiałem do nauki matematyki, wpływają na poczucie estetyki, wprowadzają w świat barw, kształtów, w świat piękna i nauki. Dary są także atrakcyjnym materiałem do swobodnych zabaw. Ich prostota daje nieskończone możliwości użycia – w ruchu, statycznie, na płaszczyźnie i w przestrzeni. Jeden prosty dar może każdego dnia być innym elementem zabawy – takim, jak zapragnie dziecko. Zabawa staje się więc twórcza, konstruktywna i bogacząca poznawczo⁵.

Koncepcja Friedricha Froebela oparta jest również na pracy z materiałami, których dostarcza przyroda – czyli DARAMI NATURY. Zalecał on do zabaw materiały naturalne, ogólnie dostępne, takie jak liście, piasek, glina, papier, woda, szyszki itp. Rolą nauczyciela w przedszkolu, a później nauczyciela w szkole jest wyselekcjonowanie takich pomocy dydaktycznych czy metod pracy, które będą pozytywnie wpływać na dalszy rozwój dziecka.

⁵ Strona internetowa www.froebel.pl/o-programie/kaciki-zabawowo-zadaniowe (dostęp 24.06.2024).

KAROLINA BORKIEWICZ

Fotografia 9.

Fotografia 10.

Fotografia 11.

Fotografia 9. Tworzenie obrazu Pani Jesieni

Fotografia 10. Edukacja matematyczna w terenie

Fotografia 11. Opieka nad ogródkiem przedszkolnym

Źródło: zasoby własne

W procesie realizacji pedagogiki freblowskiej ważny jest przebieg każdego dnia. Mamy więc atrakcyjne poranki, czyli spotkania w kole. Zajęcia w kole zawsze rozpoczynają się od powitań, które w radosny sposób wprowadzają dzieci w czas zajęć. Powitanki, czyli nic innego jak zabawy z muzyką i śpiewem, które integrują dzieci, ale też uczą dni tygodnia, nazw brył, kierunków, stron cięcia itp. I tak witamy się po freblowsku:

1. *Ta bryła to walec... Kula i sześcián znają go doskonale! Jak kula się toczy (sprawdź), jak sześcián lubi stać (sprawdź), teraz walec chce ci dać!*
2. *Zielona piteczka z pudetka wyjrzała i do dzieci pomachała, rozejrzała się wokół, z kim przywita się wesóło?*⁶

Po zajęciach w kole kolejną ważną formą są zajęcia w grupach, które prowadzone są według programu „Dar zabawy”. Dzieci pracują metodą stacyjną w czterech kącikach. Organizacja przestrzeni jest bardzo ważna. Jest ona związana z organizacją

zajęć dydaktycznych i realizacją podstawy programowej, która po zajęciach w porannym kole przewiduje równoległą aktywność dzieci w czterech grupach zabawowo-zadaniowych. Tematyka aktywności związana jest z tematem dnia. Dobór grup może być celowy lub losowy. Grupa pracuje cały tydzień w takim samym składzie, każdego dnia w innym kąciku. Takie rozwiązanie pozwala na wielozmysłowe i wieloaspektowe poznawanie świata – z perspektywy piękna w kąciku twórczym, z perspektywy strukturalnej w kąciku badawczym, z perspektywy samodzielności i aktywności w kąciku gospodarczym oraz z perspektywy własnych doświadczeń i obrazów umysłowych w kąciku darów⁷.

Kąciki to ielone miejsca, w których odnajdziemy:

1. **Kącik badawczy** – (...) Zabawy badawcze wyrażają dziecięcą potrzebę eksplorowania. Działania te powinny odbywać się pod czujnym okiem nauczyciela. Przykładowy zestaw materiałów i pomocy w kąciku badawczym: akcesoria do manipulowania, przesypywania, eksplorowania przestrzeni – pojemniki, lejki, lupy, lornetki, kompas, miarki, linijki, wagi itp.;

⁶ S. Kustos, *Rymuję i buduję. Rymowanki i wiersze do darów*, 2 zmienione, Froebel.pl, Lublin 2016.

⁷ B. Bilewicz-Kuźnia, S. Kustos, K. Matek, *Program...*, op. cit.

POWRÓT DO KORZENI – RENEANS PEDAGOGIKI FREBLOWSKIEJ

- 2. Kącik twórczy (twórczych prac ręcznych)** – to miejsce, w którym dzieci mogą rozwijać kreatywność, twórczość i zamiłowanie do aktywności artystycznej. W kąciku twórczym mogą znaleźć się materiały plastyczne, a także rekwizyty i pomoce związane ze sztuką muzyczną, plastyczną, teatralną i filmową;
- 3. Kącik gospodarczy** – to miejsce, w którym prowadzone są zajęcia kulinarne i ogródkowe (...). Dzieci uczą się w nim przyrządzania tawych potraw (...). W części ogródkowej zajmują się pielęgnacją roślin, ziół i kwiatów, a także hodowlą małych zwierząt. Kącik gospodarczy może zawierać elementy kuchenne – nożyki, łyżeczki, tacki, a także elementy porządkowe – ściereczki, miotłki oraz akcesoria do pielęgnacji roślin czy zwierząt;
- 4. Kącik darów** – to miejsce, w którym znajdują się pudełka z darami. Oprócz nich w skład kącika wchodzi również elementy tzw. małego i dużego świata, czyli zabawki przedszkolne: figurki, plastikowe postaci, zwierzęta, lalki, klocki czy domki⁸.

Praca w kącikach i przygotowywanie do nich aktywności to majstersztyk w wykonaniu freblowskich nauczycieli. Każdy temat, który jest realizowany w przedszkolu, można zaadaptować do pracy w kącikach i wszystko realizować zgodnie z podstawą programową, a nawet często wychodzić poza nią. I dzięki temu podejście do tematów jest bardzo praktyczne i życiowe.

Dzieci doskonale odnajdują się w takiej formie pracy, a ich aktywność w kącikach jest widoczna nie tylko podczas propozycji nauczyciela, ale także w czasie zabaw swobodnych. Takie kąciki i system pracy w kącikach zabawowo-zadaniowych świetnie się sprawdza również w szkole. Zapewne jest to całkiem inne rozwiązanie, trzeba zweryfikować swoje podejście do organizacji pracy w klasie, ale za to efekty można zobaczyć bardzo szybko. Przybliżając przebieg takich zajęć, podam za przykład zajęcia o jabłku. W kąciku darów dzieci układają z kolorowych klocków jesienny sad, w kąciku gospodarczym dzieci kroją jabłka jako poczęstunek dla swoich kolegów (w miarę umiejętności), w kąciku badawczym oglądają przez lupę przekrój jabłka, pestki. Natomiast w kąciku twórczym dzieci wy-

konują tzw. twórcze prace ręczne. Twórcze prace ręczne to aktywności, które wspierają kreatywność oraz motorykę małą – w tym kąciku dzieci perforują, czyli robią nakłucia (np. plastikową igłą, pinezką) po wzorze jabłka. Jak widać, w różnych kącikach stopień trudności wyznaczonych zadań jest inny, co umożliwia nauczycielowi kontrolę i wsparcie uczniów, którzy tego potrzebują, np. tam, gdzie używają noża czy igły.

Fotografia 12.

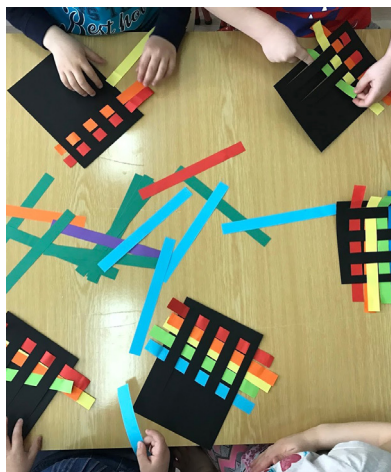
Fotografia 13.

Fotografia 12. i 13. Tworzenie sylwetek dzieci z Darów
Źródło: zasoby własne

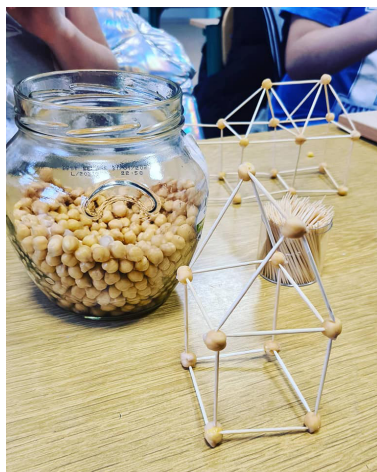
⁸ E. Śliwa, *Organizacja pracy wg założeń F. Froebela*, <https://kolorowy-swiatdzieci.blogspot.com/2015/07/organizacja-pracy-wg-zaozen-f-froebela.html> (dostęp 02.10.2024).

KAROLINA BORKIEWICZ

Fotografia 14.

Fotografia 15.

Fotografia 16.

Fotografia 14. Twórcze prace ręczne – przeplatanki

Fotografia 15. Układanie budowli przestrzennych z użyciem ciecierzycy i wykałaczek

Fotografia 16. Eksperymenty

Źródło: zasoby własne

W grupach i klasach freblowskich normalne jest to, że dzieci będą miały swoje ogródki czy kącki przyrodnicze i będą aktywnie je prowadzić. W grupie freblowskiej dzieci nauczą się samodzielnie sprzątać po swoich zajęciach, nauczą się wielu podstawowych umiejętności kulinarnych, które staną się bazą w dorosłym życiu, poznają praktyczne aktywności, które ułatwią im późniejsze życie, na przykład składanie ubrań, zakładanie poszewki, robienie listy zakupów czy też smarowanie kanapki

masłem. Freblowskim dzieciom nie straszne są terminy: sześcian, walec i graniastostup, gdyż od początku obcują z takim nazewnictwem przez kontakt z Darami. Poprzez zabawę i manipulację poznają ich właściwości, co może być doskonałym fundamentem rozwoju w obszarze edukacji matematycznej. Ale pożądane efekty można odnaleźć w każdym z obszarów, np. dary świetnie sprawdzają się w dziedzinie sztuki, podczas zabaw w teatrzyk czy przy wprowadzaniu liter.

Fotografia 17.

Fotografia 18.

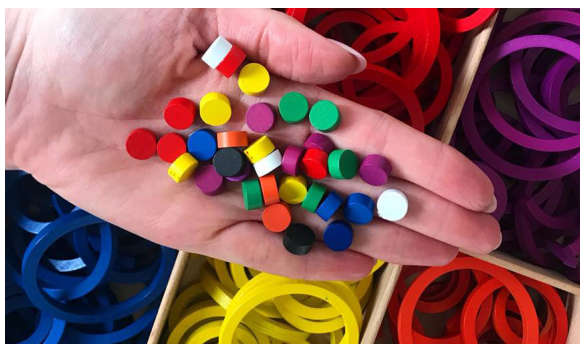
Fotografia 17. i 18. Dary podczas ćwiczeń grafomotorycznych

Źródło: zasoby własne

POWRÓT DO KORZENI – RENEZANS PEDAGOGIKI FREBLOWSKIEJ

Moja przygoda z pedagogiką freblowską rozpoczęła się prawie dziewięć lat temu, a dokładniej podczas Forum Bliżej Przedszkola. Rozpoczynając swoją karierę zawodową, jako młoda nauczycielka w przedszkolu, widziałam ogrom przestrzeni, w której można było znaleźć swoje miejsce. Jednak z tego wachlarza ofert, to właśnie pedagogika freblowska od razu stała się mi bliska. Jej założenia, podejście do dziecka i forma pracy przedstawiły się jako najkorzystniejsze i najatrakcyjniejsze dla dzieci oraz dla nauczycieli.

Pragnęłam, by moi wychowankowie mogli aktywnie zdobyć wiedzę, chciałam im umożliwić taką edukację, która będzie dla nich przygodą oraz aktywnością, która inspirowa i daje radość. W swojej pracy zawodowej poprowadziłam dwie grupy freblowskie i zapewne warto tu wspomnieć, że nie od początku miałam Dary. Zakup klocków i wetnianych pićczek to był efekt mojego zaangażowania i pokazania, że to, co robię, ma sens i warto poświęcić temu uwagę i czas. Natomiast do wyposażenia pozostałych kącików zaangażowałam rodziców. W ten oto sposób, po porządkach w kuchniach mam moich przedszkolaków i w garażach tatusiów, w parę dni uzbierał się stos pojemników, sitek, lejków, grabi, doniczek i wielu innych rzeczy, które świetnie wyposażyły kącik gospodarczy, badawczy i twórczy.

Fotografia 19. Dar 9 składa się z pierścieni i półpierścieni w trzech rozmiarach i 6 kolorach. Dar 10 to małe punkciki w kształcie walców, również w 6 kolorach
Źródło: zasoby własne

Pedagogika freblowska przeżywa dziś prawdziwy renesans, jest coraz częściej spotykana w polskich przedszkolach, a nawet już w szkołach. Jej uniwersalny i sprawdzony system sprawia, że może być aktualna w każdym czasie i każdych warunkach. Na jej temat powstają książki, artykuły i grupy na portalach społecznościowych, których uczestnicy kipią kreatywnością i chęcią dzielenia się freblowskim światem. Dlatego zachęcam do zaglądania na stronę Froebel.pl, na blog „Ogród pedagogiczny” czy freblowskie profile, gdzie nauczycielki dzielą się swoimi doświadczeniami. W tych miejscach na pewno znajdziecie odpowiedzi na pytania, jak zacząć pracę z pedagogiką freblowską, i wsparcie od edukatorek i „zafreblowanych” nauczycielek. Ja również zapraszam Was do kontaktu, zawsze z chęcią pomogę w przybliżeniu naszego freblowskiego świata, by wspólnie zmieniać edukacyjną rzeczywistość.

Praca według pedagogiki freblowskiej nie wymaga zakupu Darów, ale oczywiście praca z nimi jest atrakcyjniejsza, choć ich brak nie powinien być przeszkodą w realizacji programu. *Naśladujcie myśl, nie zaś formę* – mówił sam Froebel. Nie materiał jest najważniejszy, ale sposób myślenia i działania w pracy z dziećmi. To od nas, nauczycieli, zależy, czy wybierzmy rzeczywistość opartą na schematach, zapamiętywaniu i odtwarzaniu, czy też spróbujemy zaaranżować swoją pracę i przestrzeń dziecka, aby była ona dla niego pobudzająca, inspirowająca i nienarzucająca gotowych rozwiązań. •

KAROLINA BORKIEWICZ – nauczycielka wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej. Doradca metodyczny ds. wczesnej edukacji dziecka w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli Wydział w Radomiu. Tworzy blog i profile społecznościowe pt. „Palec pod budkę”.